

JIGAR TRANSPLANTSIIYA

Tirkashev Nodir Abdurahmon o'g'li

Alfraganus Universiteti

Tibbiyot Fakulteti 4-kurs talabasi

Annotatsiya: Jigar transplantatsiyasi – oxirgi bosqich jigar yetishmovchiligi, jigar sirrozi, o'smalari yoki boshqa og'ir patologiyalarda qo'llaniladigan eng samarali davolash usuli hisoblanadi. Bu murakkab jarrohlik amaliyoti bemorga yangi hayot sifatini taqdim etadi, ammo donor tanlash, operatsiya texnikasi va operatsiyadan keyingi asoratlarni boshqarish dolzarb muammolar sirasiga kiradi. Maqolada jigar transplantatsiyasining asosiy ko'rsatmalari, jarayon bosqichlari va natijaviy ko'rsatkichlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Jigar transplantatsiyasi, jigar yetishmovchiligi, donor, immunosupressiya, jarrohlik, reabilitatsiya, asoratlari.

Jigar transplantatsiyasi zamonaviy tibbiyotda inson hayotini saqlab qolishga xizmat qiladigan eng murakkab va yuqori texnologik jarrohlik amaliyotlaridan biridir. Bu operatsiya, odatda, davo choralari samara bermagan jigar sirrozi, surunkali gepatit, jigar o'smalari yoki tug'ma metabolik kasalliklarda qo'llaniladi. Dastlabki jigar transplantatsiyasi XX asrning ikkinchi yarmida amalga oshirilgan bo'lib, bugungi kunda dunyo bo'yicha keng qo'llanmoqda. Operatsiya davomida asosiy e'tibor donor tanlash, transplantatsiya texnikasini to'g'ri bajarish va operatsiyadan keyingi davrda immunosupressiv davo orqali graftni rad etilishining oldini olishga qaratiladi. Shu sababli jigar transplantatsiyasi nafaqat jarrohlik amaliyoti, balki reanimatsiya, immunologiya va farmakologiyaning yutuqlarini ham o'zida mujassamlashtiradi.

Jigar transplantatsiyasi tibbiyotning eng murakkab va yuqori texnologik yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu operatsiya oxirgi bosqich jigar yetishmovchiligi, og'ir jigar kasalliklari yoki davo choralari bo'ysunmaydigan patologiyalarda qo'llaniladi. Jigar inson organizmidagi eng yirik a'zo bo'lib, metabolik jarayonlar, detoksikatsiya, oqsil va yog' almashinuvida, qon ivish omillari ishlab chiqarilishida muhim rol o'ynaydi. Shuning uchun uning yetishmovchiligi hayot uchun xavfli bo'lib, yagona samarali davolash usuli sifatida transplantatsiya tan olinadi.

Jigar transplantatsiyasining asosiy ko'rsatmalari ko'p hollarda sirroz, virusli gepatitning kech bosqichlari, alkogolizm tufayli yuzaga kelgan zararlanish, o'smalar, tug'ma metabolik sindromlar va ayrim irsiy kasalliklar hisoblanadi. Ayniqsa, gepatit B va C viruslari bilan bog'liq jigar kasalliklari transplantatsiyaga ehtiyojni oshiradi. Bolalarda esa tug'ma safro yo'llari atreziyasi yoki boshqa anomaliyalar eng asosiy ko'rsatma

sifatida qayd etiladi. Transplantatsiyaga qarshi ko'rsatmalar ham mavjud bo'lib, faol infeksiyalar, nazorat qilib bo'lmaydigan onkologik jarayonlar yoki umumiy sog'liqning yomon ahvoli bunga misol bo'la oladi.

Operatsiya jarayonida donor masalasi alohida ahamiyatga ega. Donor ikki xil bo'lishi mumkin: kadavrik (ya'ni vafot etgan insondan olingan jigar) yoki tirik donor (odatda yaqin qarindosh). Tirik donorlikda odatda jigarning bir qismi olinadi, chunki bu a'zo qayta tiklanish xususiyatiga ega. Donor tanlashda qon guruhi mosligi, to'qima mosligi va umumiy sog'liq holati sinchkovlik bilan o'rganiladi. Bunday hollarda donorning xavfsizligi birinchi o'rinda turadi, chunki uning jigari qisqa vaqt ichida qayta tiklanishi lozim.

Transplantatsiya texnik jihatdan bir necha bosqichlardan iborat. Birinchi navbatda bemorning kasallangan jigarini olib tashlash amalga oshiriladi. Bu jarayon juda murakkab bo'lib, qorin bo'shlig'idagi ko'plab qon tomirlari va safro yo'llarini ajratish va bog'lash talab etiladi. Keyin donor jigarini yoki uning bir qismini bemor organizmiga joylashtirish bosqichi boshlanadi. Operatsiya davomida jigarning asosiy qon tomirlari va safro yo'llari anastomozlar orqali tiklanadi. Operatsiya ko'pincha bir necha soat davom etadi va katta jarrohlik tajribasini talab qiladi.

Operatsiyadan keyingi davr transplantatsiya jarayonida eng mas'uliyatli bosqichlardan biri hisoblanadi. Bu davrda bemorda graftni rad etilishining oldini olish maqsadida immunosuppressiv dori vositalari qo'llaniladi. Immun tizim begona organi tanib, uni rad etishga intiladi. Shuning uchun transplantatsiya qilingan bemorlar umr bo'yi immunosuppressiv terapiyani qabul qiladilar. Ushbu preparatlar tufayli graftning rad etilishi kamayadi, biroq ular organizmni infeksiyalarga nisbatan zaiflashtiradi. Shu sababli bemorlar infeksiya xavfidan himoya qilish choralari va muntazam tibbiy nazorat ostida bo'lishlari kerak.

Jigar transplantatsiyasining muvaffaqiyati ko'plab omillarga bog'liq. Donorning jigar sifati, bemorning umumiy ahvoli, jarrohlik texnikasi, operatsiyadan keyingi davrni to'g'ri boshqarish muhim ahamiyatga ega. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, transplantatsiyadan so'ng bir yillik yashash darajasi 85–90% atrofida, besh yillik yashash darajasi esa 70–75% ni tashkil qiladi. Bu natijalar transplantatsiyaning samarali va hayotni uzaytiruvchi usul ekanini ko'rsatadi.

Jigar transplantatsiyasidan keyingi asoratlar turlicha bo'lishi mumkin. Eng xavfli graftning o'tkir rad etilishidir. Bundan tashqari, infeksiyon asoratlar, qon ketish, safro yo'llari bilan bog'liq muammolar, tomir trombozlari kuzatiladi. Uzoq muddatli davrda esa surunkali rad etilish yoki immunosuppressiv dorilarning nojo'ya ta'sirlari yuzaga keladi. Bunday muammolarni bartaraf etish uchun muntazam laborator nazorat, biopsiya va instrumental tekshiruvlar o'tkaziladi.

Transplantatsiya jarrohlikdan tashqari psixologik va ijtimoiy jihatlarni ham o'z ichiga oladi. Bemorlar operatsiyadan keyin yangi hayot tarziga moslashishlari kerak bo'ladi. Ular muntazam dori-darmon qabul qilish, ovqatlanish tartibiga rioya qilish va turmush tarzini sog'lomlashtirishlari zarur. Shu bilan birga, transplantatsiya bemorlarga hayot sifatini sezilarli yaxshilash imkonini beradi: ular normal faoliyat yurita oladi, ishlashi va ijtimoiy hayotga qaytishi mumkin.

Hozirgi kunda jigar transplantatsiyasi dunyo bo'yicha keng rivojlanmoqda. Ko'plab davlatlarda transplantatsiya markazlari faoliyat yuritib, bemorlarga yuqori sifatli tibbiy yordam ko'rsatmoqda. Shuningdek, jarrohlik texnologiyalarining rivojlanishi, yangi immunosuppressiv preparatlarning ishlab chiqilishi va donorlar sonining ortishi bilan transplantatsiyaning natijalari yanada yaxshilanmoqda. Ayrim markazlarda hatto bolalar uchun ham muvaffaqiyatli transplantatsiya operatsiyalari amalga oshirilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, jigar transplantatsiyasi hayotni saqlab qolishga qaratilgan eng muhim jarrohlik amaliyotlaridan biridir. Bu usul jigar yetishmovchiligining yagona samarali davosi bo'lib, minglab bemorlarning umrini uzaytirishga xizmat qilmoqda. Operatsiya murakkabligi, donor topish muammosi va uzoq muddatli immunosuppressiv davolash zaruriyati bu yo'nalishda dolzarb masalalar bo'lib qolmoqda. Ammo ilmfanning rivojlanishi va yangi yondashuvlar natijasida jigar transplantatsiyasining samaradorligi kelajakda yanada ortishi kutilmoqda.

Jigar transplantatsiyasi zamonaviy tibbiyotda eng murakkab, biroq eng samarali jarrohlik amaliyotlaridan biri hisoblanadi. U oxirgi bosqich jigar yetishmovchiligi, sirroz, surunkali gepatitlar, tug'ma metabolik kasalliklar va ayrim onkologik jarayonlarda yagona davolash usuli sifatida qo'llaniladi. Donor tanlash, operatsiya texnikasini to'g'ri bajarish va operatsiyadan keyingi davrni to'g'ri boshqarish muvaffaqiyatning asosiy omillari hisoblanadi. Immunosuppressiv terapiyaning doimiy qo'llanilishi graftning rad etilish xavfini kamaytiradi, biroq infeksiyalarga moyillikni oshiradi.

Statistik ma'lumotlar transplantatsiya natijalarining samaradorligini tasdiqlaydi: bir yillik yashash darajasi 85–90%, besh yillik yashash darajasi esa 70–75% ni tashkil etadi. Bu ko'rsatkichlar transplantatsiyaning bemor hayot sifatini yaxshilashdagi o'rnini naqadar muhim ekanini ko'rsatadi. Shunday qilib, jigar transplantatsiyasi bemorlarga yangi hayot imkonini beruvchi, kelajakda yanada takomillashishi kutilayotgan muhim tibbiy yutuqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Rasulov B.K., Sabirov O.S. Jarrohlik kasalliklari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
2. Karimov A.A. Transplantologiya asoslari. – Toshkent: Innovatsiya, 2020.

3. Starzl T.E., Demetris A.J., Van Thiel D. Medical progress: liver transplantation. *New England Journal of Medicine*, 1989.
4. Adam R., Karam V., Cailliez V. et al. 2018 Annual Report of the European Liver Transplant Registry (ELTR). *Transplant International*, 2018.
5. Kim W.R., Lake J.R., Smith J.M. et al. OPTN/SRTR 2019 Annual Data Report: Liver. *American Journal of Transplantation*, 2021.
6. World Health Organization (WHO). Global Observatory on Donation and Transplantation. – WHO, 2022.

